גליון מס' 58
פרשת וישלח
י"ח כסליו תשפ"ז

מרוקו

ידע | מורשת | עשייה

כתורתם ומשנתם של חכמי צפון אפריקה

כניסת השבת	
ירושלים	16:00
בני ברק	16:16
חיפה	16:07
עפולה	16:04

יציאת השבת	
ירושלים	17:15
בני ברק	17:16
חיפה	17:14
עפולה	17:13

בגליון השבוע

אוצר גאוני צפון אפריקה
עמוד 2

דרישה וחקירה
עמוד 3

זיכרון להולכים
עמוד 4

משנת חכמים
עמוד 5

גנוזות חכמי המערב
עמוד 6

לוח השבוע
עמוד 7

פעילות הקודש
עמוד 8

דבר העורך

כמים פנים אל הפנים - הכח הגדול שיש בחשיבה ובאמירה חיובית

הרב יוסף רביבו
עורך הגליון

בפרשתינו אנו קוראים על מריבת עשיו ויעקב - יעקב אבינו יוצא מחרן ובא לחזור לארץ ישראל, ובדרכו המלאכים ששלח מבשרים לו שעשיו בא לקראתו וארבע מאות איש עימו וחפץ להורגו. חז"ל מלמדים אותנו שיעקב אבינו פעל בשלשה דרכים. א'. דורון. (מתנות ודברי חיבה בכדי לרכך את ליבו). ב'. תפילה (מתפלל לקב"ה שיצילהו מעשיו). ג'. מלחמה (התכונן גם להילחם בעשיו).

בדברי הפיוס ששולח יעקב ביד שליחיו לעשיו, הוא מצווה לומר לו את המשפט הבא: "ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך", כלומר, יעקב מבקש משליחיו למסור לעשיו שחפץ הוא למצוא חן בעיניו.

השאלה נשאלת הרי עשיו בא להורגו, מדוע דוקא במילים אלו יתרצה עשיו שלא להורגו, ויתרה מכן, לפי פירושו של רש"י יעקב מוסר לו שליבו שלם עימו ומבקש את אהבתו, האם אלו המילים שאומרים לאדם שחפץ להורגו, והפלא על יעקב אבינו שעוד חושב הוא שבמצב זה לב עשיו יתהפך עד כדי שיגיע לדרגה של מציאת חן בעיני עשיו.

על שאלה זו מתרץ מוהר"ר שלמה אמסלם זלה"ה בספרו "בני שלמה", ואלו הם דבריו הנפלאים:

"כי סימן מסרה לו אמו מתי יוכל לבוא מבית לבן ולא יגור מעשיו, והוא בזמן שירגיש שסרה הקנאה מלבו על עשו על מה שאמר (בראשית, מ"א) יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי, ואם יעקב תסור הקנאה והכעס, אז יהיה לו לאות ולמופת כי גם עשו שכח מה שהיה בלבו על יעקב, כי כמים הפנים אל הפנים כן לב האדם אל האדם... וזהו שפירש רש"י למצוא חן בעיניך, שאני שלם עמך ומבקש אהבתך, וכיון שאני מבקש אהבתך, בזה אדע שאמצא חן בעיניך וגם אתה מבקש אהבתי, וכמו שאמרו רז"ל (ספרי דברים פיסקא כ"ד) מה דבלבך על חברך, מה דבליביה עלך, והוא התכוין לירות חצי אהבה בלב עשו, אולי רחם ירחמנו והשיב מעליו אפו".

ונבאר את דבריו הקדושים, רבקה מסרה סימן בידו של יעקב, בכדי שידע מתי לחזור ארצה ועשיו לא יעשה לא מאומה, והסימן הוא כשתסור הקנאה והכעס מלבו (של יעקב), באותו הזמן גם כן תסור הקנאה והכעס מליבו של עשיו עליו.

רבקה לימדה את יעקב יסוד גדול בכוחות נפשו של האדם, כשהאדם כועס על חבירו, גם חבירו ישנא אותו באותה מידה, [ואפילו אם כלפי חוץ הכל נראה כרגיל], כיון שהלב מרגיש מה שבליבו של חבירו עליו. ולפיכך כאשר הסיר יעקב מליבו את השנאה והכעס לעשיו, גם עשיו הסיר הכעס מליבו.

יעקב אבינו מודע לכח זה הטמון בכוחות הנפש, והוא אומר זאת לעשיו במפורש, שעתה במצב זה הוא נמצא במציאות שסרה הקנאה והכעס מליבו, ואדרבה יכול להגיע כה רחוק עד מצב של "נשיאת חן". במילים אלו יעקב פועל לרכך את ליבו של עשיו, והופך את לב עשיו ממצב של בא להורגו, עד מציאות של "אוהבו".

מדברים אלו אנו למדים כמה חשיבות וכח יש לחשיבה החיובית שבתוכנו ולמילים היוצאות מפינו, ומכך נפיק מוסר השכל כמה כוחות נפש חבויים בתוכנו שאנו אפילו לא יודעים על קיומם, ויש לנו לנצלם כראוי. גם אם יש לאדם שונא עד כדי שחפץ במיתתו, אם באמת בליבו יחפוץ באהבתו, ויבטא זאת בשפתיו יוכל להופכו בין רגע קל ממצב של שונא למצב של אוהב. ה' יזכנו שנדע לנצל את כוחותינו כראוי לעבודתו יתברך.

בברכת שבת שלום

מדוע יעקב בא לעשיו בטענה שיש לו את "יששכר"

וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֶיךָ (בראשית, ל"ב, ג').

איתא במדרש (ב"ר ע"ה, י"ב), "ויהי לי שור וחמור" (ל"ב, ו'), ואמרו במדרש וחמור זה יששכר. וקשה לי מה רמז רמז יעקב לעשו שיש לו יששכר, וכבר נתחבטו בו כל המפרשים כולם עיין בחצריהם ובטירותם, וכל אחד מהמפרשים ז"ל פנה לדרכו ולמסעו. אבל נלע"ד לי בשנקדים מה שאמרו רז"ל (יומא כ"ו, א') לא משכחת צורבא מרבנן דמורה אלא מלוי ויששכר. והקשו רז"ל והא כתיב (ש"א, י"ח, י"ד) "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו" שהלכה כמותו בכל מקום (סנהדרין צ"ג ב'), ודוד בא מיהודא. ומסיק הש"ס דמסיק שמעתא אליבא דהלכתא, ואמר דהיינו מכוין האמת ודן אמת לאמיתו. וידוע מה שאמרו המפרשים (ברכות ל"ה, א'), כתיב "לה' הארץ ומלואה" (תהלים כ"ד, א') וכתיב (שם קט"ו, ט"ז) "והארץ נתן לבני אדם", ורז"ל תרצו כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. אבל הרב נחלת בנימין תרץ, כאן קודם הדין כאן לאחר הדין, שע"י שדנים דין אמת לאמתו נעשים כשותפים לפני הקב"ה ואוכלים מדין שותף (עי' שבת י', א'). וידוע דעשו בא ליעקב בטענת חלקנו העולמות, ויעקב אין לו מה יאכל בעולם הזה.

וזהו שרמז יעקב לעשו, אל תדמי בנפשך שמה שאני אוכל בעולם הזה איכא בו משום לתא דגזל, הלא ידוע תדע לך ש'ויהי לי שור וחמור' זה יששכר, ויששכר היה מסיק שמעתא אליבא דהלכתא ומכוין אל האמת, ועל ידי זה דן אמת לאמיתו ונחשב כשותף, וכדין אנו אוכלים בעולם הזה וליכא בנו משום לתא דגזל וכמ"ש וק"ל. רחב"ע נלע"ד.

תורת מראכש - רבי רפאל חיים בן עטר

יעקב פחד להרוג את עשיו מכיון שעתיד לצאת ממנו רבי מאיר

וַיֵּרָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לְשְׁנֵי מַחֲנוֹת (בראשית, ל"ב, ח').

ויצר לו. שמא יהרוג אחרים (ב"ר ע"ו, ז'. תנחומא וישלח ד'), פרשו המפרשים זכרונם לברכה שאם יהרוג עשיו ודעימיה, אזי ראה דעתיד רבי מאיר שנקרא אחרים לצאת ממנו כנודע. לכן אמר 'ויצר לו', שמא יהרוג את 'אחרים', ודו"ק בדרביהם לך נא רא"ה.

פרשת רא"ה - רבי רפאל אוחנה

האם בסדר הקדימות מקדימים איש לאישה, או להפך

וַתִּגַּשׁ גַּם לֵאָה וִילָדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ (ל"ג, ז').

ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו. כתב הרשב"ם ז"ל לפי הפשט דרך להזכיר את האיש תחילה, אבל למעלה (בפסוק ב') מתוך שאמר לאה וילדיה, אמר רחל ואת יוסף, עכ"ל. פירושו סובב הולך לפי מה שדרשו רז"ל משינויא דקרא דכאן הקדים יוסף לרחל, ולעיל פסוק ב' הקדים רחל ליוסף, ומה דרשו מה שדרשו עיין פירוש רש"י ז"ל ד"ה נגש יוסף ורחל. לעומת זה בא הרשב"ם לפרש דלפי הפשט אין שינוי ממקום למקום, דכאן נקט כדרך הטוב והישר, ודרך להקדים איש לאשה בכל מקום, ולמעלה נקט בדרך אגב, שאינו הולך כפעם בפעם בדרך זו, והוא מיעוטא דלא שכיח, כמו שאנו מתרצים לפעמים על דברי תנא או אמורא שנקט בדרך אגב אע"ג דלא מן השם הוא. ועיקר כוונת הרב להזכיר לנו שכפי הפשט אין מקום לדרשת חז"ל, שאין כאן שינוי ממקום למקום, ופשוט. אלא לפי שראיתי רבים עומדים בו הוצרכתי להרחבת דברים האלו.

דברי שלום ואמת - רבי שלם עמאר

הקב"ה לוקח את הצדיקים בכדי ששאר העם יחזרו בתשובה

וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ (בראשית, ל"ה, י"א).

יש לפרש גוים הם הצדיקים, ע"ד גוי וקהל גוים יהיה ממך, וזהו שאמר היוסר גוים, ר"ל כשהקב"ה מסלק הצדיקים מפני עוון הדור להוכיח הדור לחזור בתשובה, והיוסר, לשון הסרה, ר"ל כשמסלקם הקב"ה, הלא יוכיח את ישראל לחזור בתשובה, א"כ היה צריך לידע הצדיק והדור, שסילוקו לכפר, או מפני הרעה שלא תבוא. וזהו המלמד לאדם דעת, הצדיק והדור צריכין לידע.

כח מעשיו הגיד לעמו - רבי מסעוד הכהן אלחדאד

דרישה וחקירה

ביאורים ופירושים על המקרא ממשנת גאוני מרוקו

מנחת בעלי מומין וטריפות

וילן שם בלילה ההוא, ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו. (בראשית, ל"ב, י"ד).

והמדקדק בלשון יקשה מהו מן הבא בידו, ורבן של ישראל רש"י פי' ברשותו, והוקשה לו דא"כ מהו מן הבא בידו, והביא מדרש אגדה אבנים טובות ומרגליות שאדם צר בצרור ונושאם בידו, ע"כ.

פירוש מחודש לדבר

ובספר הנפלא אוצר פלאות התורה (כאן) כתב לפרש באופן אחר ונפלא, דהנה הבעל הטורים (פסו' ט"ו) באופן השני, כתב עידים מאתים כל תיבה של הפסוק הזה, ומסיים באות מ', לפי שכל הבהמות ששלח לו היו בעלי מומים שלא יקריב מהם קרבן, וכ"כ בש"ך עה"ת דכל אותם הבהמות היו טריפות ובעלי מומין.

קושית העיטור ביכורים

ותהם העיטור ביכורים ע"כ, דהנה בבני נח אין מום פוסל את קורבנו אלא מחוסר אבר בלבד, כדאמרינן בזבחים (קטז.), ולא מסתבר שיעקב שלח לעשו בהמות מחוסרי אבר, ויעוי' שם מה שכתב ליישב.

אמנם מה דבאמת מצינו דעשיו נקרא ישראל מומר כדאיתא בגמרא בקידושין (יח.), "כי ירושה לעשיו נתתי את הר שעיר, ודלמא ישראל מומר שאני". וא"כ לפי"ז לא קשיא מידי ומה שהקשה וכתב דלא מסתבר ששלח יעקב לשעיו בהמות מחוסיר אבר, י"ל דהיו טריפות שאינם ניכרות לעין.

סימנים לידע בטריפות

ואל תתמה בדבר דמצינו בראשונים ולבתר כן נמי באחרונים סימנים לידע ולהבחין בכשרות וטרפות הבהמה, וכמו שהביא שו"ת התשב"ץ (סי' תקנ"ג) בשם ר"י החסיד ז"ל, וכה דבריו, "ואומר שיש למשמש ולהעביר היד ע"ג בהמה בעודה חי, אם תשפיל גבה תחת היד ודאי כשרה, ואם לאו טריפה", והביאו הרמ"א בדרכ"מ (יו"ד סי' ל"ה), והוסיף עוד מדיליה "עוד מצאתי על זה סימנים ולא רציתי להאריך, ונראה דאין לסמוך ע"ז לענין בדיקת טריפות הריאה".

ולפי"ז פנים חדשות לפרש הפסוק

ומעתה לפי"ז פי' בספר אוצר פלאות התורה דהם הם הדברים, דהיינו שיעקב בדק הטריפות ובעלי מומין פנימיים, ועי' בדיקת ר"י החסיד שהביאם התשב"ץ והרמ"א שיניח ידו ע"ג הבהמה, ואם תשפיל גבה ודאי כשרה היא, וזהו כוונת התורה באמרה ויקח מן הבא בידו מנחה, וגם סרה קושיית העיטורי ביכורים.

מגילת סתרים בטריפות

מלבד סימן זה מצינו עוד כמה סימנים. בספר קושיות (א' רמ"ח) הביא אם תרצה לידע בבהמה אם כשירה אם לאו קודם שחיטתה, קח אותה בקרניה ותמשוך הקרנות לאחריה, אם הם אדומים אזי היא טריפה. ועוד בספר חסידים (סי' תתל"ג) אחד היה יודע לעיין בבהמה בחיה אם היא כשרה או טריפה, ולא רצה ללמד, אמר שמא יסמכו ע"ז ולא יבדקו ופעמים יטעה, ואמרו חכמים אל בינתך אל תישען, וע"ע בסי' תס"ח נפלאות דברי קודשו.

איך בדקו כהנים טריפות

ומעתה יובנו דברי ר' בחיי (פרשת צו, ז', ח'), שהכהנים היו בודקין כל הקורבנות קודם שחיטתן כדי שלא יקריבו טריפה ע"ג המזבח. [ועי' בגמ' קידושין (נח.), כגון שנשחטה ונמצאת טריפה, וק"ק ובהמשך יתיישב]. ותניח הקורבנות שהפשיטום ונתחום אלא פרה אדומה דג"כ בעינן שלא יהיה בה מום כדאיתא בספרי (זוטא פרשת חוקת) אשר אין בה מום מגיד שהיא נפסלת במום, מכאן אמרו כל המומין הפוסלין במוקדשין פוסלין בפרה, כמו"כ עגלה ערופה דהתורה הראתה כפרה, דכתיב כפר לעמך ישראל טריפות אוסרות בה כמו בקדשים (מלבד מומים שאין פוסלים בה, סוטה מה.), וכן נמי שעיר המשתלח דצריך שיהיו שניהם שוין בהכל וה"נ בטריפות.

ואע"ג דבגמ' מחולין הגמ' מחזרת אחר מקור הדין דאזלינן בתר רובא, ומביאה הפסו' ושחט ושרף, מה שחיטתה שהיא שלימה, אף שריפתה, ואקשי תלמודא ודלמא טריפה היא, לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא, וכ"ת מאי פנקם אם טריפה היא, אם לאו, והרי חטאת קריה רחמנא.

ומבואר מזאת דסמכינן ארובא, מ"מ כתב בתרגום יונתן לשם שבודקין אותה מכל הי"ח טריפות, וליישב הגמ' עם התרגום יונתן, כתבו המפרשים כמה דרכים לדבר, יש שכתבו (אמרי שמאי פרשת חוקת, שו"ת גנזי יוסף סי' נ"ג, ובית יצחק יו"ד סי' ל"ט) שאין זה אלא בפרה אדומה הראשונה, ועפ"י דברי התוס' במסכת שבת (כ"ב ד"ה וכי) שכל המ' שנה היה עמוד הענן מאיר לבני ישראל בכל המקומות, אדם היה מסתכל בטפיח ורואה ויודע מה בתוכו, בחבית ויודע מה בתוכה. והרי שבמדבר היו יכולים לראות בעזרת הענן מה שלא יכלו לראות כלל, ולפי"ז יכלו לראות אם הפרה טריפה, וגם לא יקשה מה שהביאו בגמ' בקידושין דנשחטה ונמצאת טריפה דלא היה להם ענן, ואף ע"י בדיקה זו אי"ז אלא ע"ד הרוב. [וע"ע בשו"ת ירושת פליטה סי' ז', והלל אומר יו"ד סי' ט"ז].

אף נח השתמש בסימנים אלו

והנה בגמ' בע"ז (ו.) מביאה בגמ' ודנה שם אם הבע"ח שנח הכניס לתיבה היו טריפות, ומקשה הגמ' ודלמא נח גופיה היה טריפה, וכ' שם התורת חיים ע"ד התוס' דנראה דבדורות ראשונים ודאי היו יכולים להבחין בבהמה בחייה אם טריפה היא, וכמש"כ בס' התשב"ץ וכו', ומסיים, "וכ"ש נח שהיה נביא וחכם גדול בכל הנבראים תחת השמים".

רנטגן בראי ההלכה

ונחתום המאמר דבקובץ תל תלפיות (שנת תרנ"ז סי' ק"ג) הביאו תשובת ר' יקותיאל קאמלהאר ז"ל שנסתפק אם נוכל להביט ע"י אור רנטגן אם אין בה טריפה, ונוכל לאכלה בלא בדיקה. עיי"ש.

מוהר"ר רפאל אבן צור זלה"ה

מוהר"ר רפאל אבן צור (האחרון) נולד לאביו רבי שלמה (בן מוהר"ר רפאל הראשון) בה' באב בשנת תק"ץ, ונסתלק לגני מרומים בט"ו כסלו שנת תרע"ז (1917), שימש כרבה של העיר פאס, וראש אבות בתי הדין בפאס, ומחבר פורה.

תולדות חייו

לצערינו איננו יודעים פרטים אודות שנות ילדותו, ולהלן מובאים הפרטים שהצלחתי לקבץ. רבי רפאל אבן צור נצר למשפחת רבנים מפורסמת וידועה במרוקו, השקיע ושקד על תלמודו ולימודיו, עד כי זכה להיות חריף ובקי בכל מכמני התורה, וחיבור כמה חיבורים.

לאחר שסיים את חוק לימודיו, התמנה לסופר וכותב השטרות בפאס, ובהמשך גם כיהן כראב"ד העיר פאס. למרות הטרדות הגדולות שסבבוהו לא נתן לטרדות אלו להפריעו משקידתו בתורה, ואת כל זמנו הפנוי ניצל ללימוד התורה העיוני החביב עליו בישיבת "מגן דוד" שהקים מור אביו. [לאוצר הספרים בישיבה זו יצאו מוניטין רבים בשל אוצר הספרים הגדול שהיה שם, שחלקם היו נדרים ויקרי ערך, ואף כתבי יד עתיקים ומיוחדים נמצאו בין כותליה של ספריה זו. שעות רבות רבנו היה מבלה בין כותלי הספריה, ומעיין ולומד בספרים הרבים המצויים בה].

ר"י בן נאים (בערכו) מציין שמלבד ידיעותיו הגדולות של רבנו בכל מכמני ומקצועות התורה, היה רבנו בקי במנהגי ותקנות המערב, וזכה גם לגדולה ותורה במקום אחד. נוסף על היותו תלמיד חכם, ניחן רבנו בלשון מליצית ויפה, "וילאה עט סופר מהר בלשונו הצחה והיפה". [לשון ר"י בן נאים בערכו].

פגישתו עם השד"ר רבי רפאל אהרן בן שמעון

בשנת תרמ"ח (1888) הגיע לעיר פאס מירושלים, השד"ר מוהר"ר רפאל אהרן בן שמעון, שבא לאסוף כספים מבני הקהילה עבור "קהילת עדת המערבים" שבירושלים, שהיו במצב כללי דחוק וקשה.

רבי רפאל אהרן נפגש עם רבנו, והתפעל מגדלותו ואישיותו הגדולה, ומני אז היו בניהם קשרי אהבה וידידות עמוקים. יתרה מזאת רבנו ורבי רפאל אהרן הקימו יחדיו את חברת "דובב שפתי ישנים", שמטרתה העיקרי היה להוציא את אוצרותיהם וכתבי ידם של חכמי וגאוני המערב הקדמונים. רבנו נטל חלק מרכזי מאוד בניהול חברה זו, והיה הרוח החיה בחברה, ספרייתו הגדולה היוותה בסיס לפירסומיה של החברה, ויחד הדפיסו והוציאו לאור עשרות רבות של ספרים. את האהבה והקשרים הטובים ששררו בניהם מבטא רבי רפאל בהקדמה לספרו:

"אנכי בדרך נחני ה', בהיותי נושא על שכמי משרת שליח מצוה דרבים של כוללות עדתינו ק"ק בני מערבא יצ"ו אשר אור להם בציון תובב"א לערי מערב הפנימי יכוננה עליון אמן, ובאתי לקריה עליזה פאס יכוננה עליון אמן, קרית מלך מארוקו יר"ה, שם החלפתי כח ואמצא מנוח מעינוי הדרכים אשר סבלתי עד בואי אליה, בנוה מהולל הזה שבעה לה נפשי עונג ונחת מזיו הדרת חכמיה ורבניה, ומידידות חברתם, ומיופי מדות גביריה ואציליה ונועם שלימותם, החן והכבוד חולק להם ביד נדיבה ויעטרם רצון, שרי החסד והחמלה, להם נאוה תהלה, יהי שמם ברוך ומבורך לעד באורך ימים ושנות עולמים, הם וכל קהלות המערב העי"א, כל משפטי הדת והנהגת הישוב בנוגע לאחב"י נתונים המה ביד רבני העיר יצ"ו ובראשם ידי"ן רב נהוראי הרב המופלא וכבוד ה' מלא הדו"מ שלשלת יוחסין אשר נפשי קשורה בנפשו כעבותות אהבתו קשור כמוהר"ר רפאל אבן צור יצ"ו".

רבנו נסתלק לגנזי מרומים בשנת הפ"ז לחייו בט"ו כסליו בשנת תרע"ז, ומנוחתו כבוד בעיר פאס.

מידותיו והנהגותיו

ר"י בן נאים בספרו מלכי רבנן (בערכו) מספר על אהבת התורה שהיתה בקרב רבנו, ועל הספריה הגדולה שהיתה תחת ידו, וכדבריו:

"הרב הנזכר מאהבתו לספרות ישראל, אסף וקבץ ספרים רבים בכל מקצועות התורה, נוסף על הספרים שירש מאבותיו הקדושים לרוב, והניח אחריו אוצר גדול מלא ספרים ובתוכם כמה ספרים כ"י להראשונים ומעולם לא העלים עינו אפילו מעלה א' כ"י היה מקבץ עלים מפוזרים ומחברם לכרכים עד שברוב הימים הניח אחריו כרכים רבים, והאוצר הנז' עדיין ביד בנו יחידו כהה"ר שלמה אבן צור נר"ו במח"ק".

חיבוריו

רבנו הותיר אחריו כמה חיבורים:

א'. ליקוטי דינים באורח חיים.

ב'. השגות והערות על ספר בית עובד ובית מנוחה.

ג'. הגהות על הסידור "תפלת החודש" (ליוורנו תקכ"ג). [נדפס בקובץ מקבציאל (גליון ל"ג, כסליו תשס"ח].

ד'. תשובות ופסקים מחכמי המערב בכתיבת רבנו. [קטלוג קדם, מכירה 102 ח"א, פריט 62].

ה'. פנקסי רשימות בהם מובאים פרטים הסטורים רבים. כדוגמת תרומה לשד"ר רחי"ם מאמאן (ראה אודותיו בגנוזות), ועוד פרטים הסטורים רבים. [קטלוג רפאלי מכירה 7 פריט 156, ומכירה 8 פריט 315].

צאצאיו

לרבינו נולדו תריסר בנים (מהם מוהר"ר שלמה אבן צור, שירושת הספריה התורנית הגדולה עברה אליו), ובת אחת. בפנקסו האישי מספר רבינו על הולדת בתו הראשונה בשמחה ובטוב לבב, ומתפלל לה' שזיכהו בתריסר בנים לעבודתו יתברך, ומאחל לעצמו שיוכל תמיד לעבוד את ה' יתברך מתוך בריאות שלימה לחיי הוא ורעייתו, ואמו. אולם לצערינו בתו זו נפטרה במגפה שפקדה את פאס בשנת תרט"ז. [קטלוג רפאלי, מכירה 7, פריט 156].

זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל, אמן!!

ציון קברו של מוהר"ר רפאל אבן צור זלה"ה בעיר פאס

האלימות במרוקו - ומעשה רבי אפרים אלנקווה

רבי אפרים אלנקווה זה עתה התמנה לרבה של העיר מרכאש במרוקו, והנוכחים לא ידעו מה אירע לרב העיר, האם ח"ו שמא נטרפה עליו דעתו...

רבי אפרים אלנקווה משלשלת היוחסין המפוארת למשפחה אלנקווה, בנו של בעל 'מנורת המאור' אחרי פרעות קנ"א שהתרחשו בארץ מולדתו ספרד בקהילת טולדו, ברח למרוקו, אחרי שרשת תלאות ומסכת יסורים קשה מאוד, והתיישב בעיר מראכש.

כשעמדו בני הקהילה על גדלותו הנוראה, החליטו למנותו כרבה הראשי של העיר מראכש. באחת השבתות מיד לאחר מינויו הפצירו בני הקהילה ברב שיואיל לדרוש בפניהם בבית הכנסת, ואף יצאו ללוותו מביתו לכיון בית הכנסת, כשהרב הולך בראש, וכל הקהילה הולכת אחריו בפמליא. כשעברה השיירה דרך ביתו של מושל העיר, השוער הכושי שראה את הכבוד הגדול שחולקים לרב נתקנא בכעס גדול, והחליט להכות את הרב מכות נמרצות.

נכבדי הקהילה שראו את העומד לקרות, החליטו למנוע את הבזיון הגדול בכל מחיר, והחלו לשכנע את השוער הכושי לבל יכה את הרב, לאחר מאמץ כביר עלה בידיהם לשכנעו בתחנונים ובבקשות לבל יעשה לרב מאומה, וכך היה. לפי שעה היה נראה שהתקרית עברה בשלום, והשיירה המשיכה בדרכה לבית הכנסת, הרב נשא את דרשתו לפני כל בני הקהילה, והם יצאו נפעמים מעומק דבריו, ולא הפסיקו להללו ולשבחו על דרשתו המופלאה.

אחרי תפילת המנחה ביקשו כמה מבני הקהילה לסעוד אצל הרב את סעודת השלישית בביתו, הרב אמר להם שאין הוא מסרב, אולם הוא אינו יכול לסעוד איתם מכיון שמהחורבן הגדול שקרה בספרד (בפרעת קנ"א) נוהג הוא כאות אבל לצאת ידי חובת סעודה שלישית בפירות ומיני תרגימא ולא בפת, אולם הם יכולים להמשיך במנהגם הרגיל.

בני הקהילה הגיעו לבית הרב, הרב פרש מעט לנוח, ובני הקהילה החלו סועדים את סעודת השלישית, לפתע הרב קם משנתו כשכולו נסער, ומפציר בנוכחים לתבוע את כבודו על מה שעולל לו הכושי, כשהכהו מכות נמרצות, ואף שבר את ידו הכואבת כאבים איומים. בני הקהילה לא ידעו את נפשם שכן היו נוכחים בתקרית זו, והם היו עדים לכך שהתקרית הסתיימה ללא פגע, ועל איזה כאבים איומים הרב מדבר. כך נמשך דו שיח ארוך בין הרב לבני הקהילה כשכל צד לא מבין את השני.

לאחר משא ומתן ממושך הרב אומר להם, וכי חושבים אתם שאני חולם, תראו את ידי הכואבת, ויתרה מכן אני יכול למנות בפניכם את כל הנוכחים שלפנינו, וכך תדעו שאיני ח"ו "חולה ירח" וכדומה, אלא אני מדבר איתכם כשאני מודע למעשי ובהקיץ ולא בחלום.

בני הקהילה לא ידעו את נפשם, אולם מאחר והרב מפציר בהם כל כך, הסכימו לצאת לביתו של המושל, ולתבוע את עלבונו של רבם.

רק והם באים לצאת, והנה רבי אפרים מכריז בפניהם, שהכאבים בידו חלפו, ועתה הוא מבין את מחלוקת הרלב"ג והרמב"ן בפרשתינו. רבי אפרים מבקש בפניהם שיכנסו שוב פנימה, ויפרט בפניהם במה דברים אמורים.

הנוכחים נכנסו פנימה, ורבי אפרים החל מבאר דבריו. בפרשתינו מבאר הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ח"ב, פמ"ב) שהמעשה שמפרטת התורה שאירע בין המלאך ליעקב, היה בחלום, ולא בהקיץ, וכדבריו:

"כבר בארנו כי כל מקום שנזכר בו ראיית מלאך או דבורו, שזה אמנם הוא במראה הנבואה או בחלום... וכן אמר עוד בענין יעקב, אמרו ויאבק איש עמו, שהוא בצורת הנבואה, אחר שהתברר באחרונה שהוא מלאך... או בחלום של נבואה כמו שהושרש, במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו".

הרמב"ן (בראשית, י"ח, א') מביא את דבריו של הרמב"ם, ומקשה על דבריו, "ולא ידעתי למה היה צולע על ירכו בהקיץ" - כוונת דבריו שאם כל זה היה חלום האיך יכול להיות שיעקב נתעורר משנתו כשהוא צולע על ירכו, והלא מלחמה זו לא התרחשה במציאות.

תמונת הרה"ג מוהר"ר אפרים אלנקווה זיע"א

אולם רבי אברהם בן הרמב"ם (וכעי"ז כתב הרלב"ג) משיבים על כך, "ואל תתמה, איך אירע זה במצב שאינו במציאות אלא בדמיון, שהרי האדם יראה בחלומו כאילו הוא נוסע ויקץ עייף, ויראה בחלומו כאלו הכו אותו וייקץ ברגש של כאב, לפי שהאברים מתפעלים על ידי כח הדמיון".

ביאור הדברים שישנם חלומות אשר נראים לאדם כה מציאותיים עד שאפילו האדם מתעורר משנתו עדיין הוא מרגיש את החלומות שחלם כאילו התרחשו הם במציאות.

רבי אפרים ביאר לסובבים שכן אירע לו כשפרש לישון קימעה, המאורע שאירע עם הכושי בבוקרו של יום בחלומו המשיך להתגלגל הלאה, עד כי חלם רבי אפרים שהכושי מכהו מכות נמרצות, ויתרה מכן אף כשהתעורר החלום השפיע עליו במציאות כל כך עד כדי שהרגיש את ידו כואבת כאבים קשים מנשוא. אולם לאחר זמן חלפו הכאבים וידע רבי אפרים שהיה כן רק חלום. פנה רבי אפרים לסובבים ואמר לפניהם, עתה יובנו דבריו של הרמב"ם וכפי שתירצו את דבריו הרלב"ג (ורבי אברהם בן הרמב"ם), ותתיישב קושיית הרמב"ן...

[כל מאמר זה נעבד ולוקט עפ"י הספר הנפלא "היו דברים מעולם" בפרשתינו].

מכתב קבלה ממוהר"ר יוסף חיים מאמאן טבריה

לפנינו פריט מארכיון עמותת "דביר ביתך", מכתב מודפס מהרב חיים יוסף מאמאן (מטבריה) בו הוא מודה להגביר... על תרומתו הנכבדה לישיבתו "דגל התורה", כשרבי יוסף חיים מאחל לתורם שזכות התורה הקדושה וזכות אביו ראש הישיבה תעמוד לתורם ותגן בעדו ובעד בניו.

תולדות חייו

מוהר"ר חיים יוסף מאמאן המכונה הרחי"ם נכד למוהר"ר רפאל מאמאן [שעלה מהעיר מכנאס שבמרוקו לצפת ולאחר מכן לטבריה והשתקע בה], נולד בעיר טבריה בשנת תרי"ח.

רבנו שקד על תלמודו יומם ולילה, נודע כתלמיד חכם חריף ובקי השולט בכל מכמני התורה הקדושה. נהג לערוך תעניות וסיגופים,

בשנת תרנ"ח יצא כשד"ר [שלוחא דרבנן] מטעם קהילת היהודים בעיר טבריה. בשנת תרס"ו החל לכהן ולשמש כרב הקהילה היהודית בעיר אוראן (אלגיריה) ועין תמושנט (אלגיריה).

לאחר מכן שימש בקודש כרבה של העיר קזבלנקה. בשנת תרע"ב בעקבות הפולמוס הגדול שנחלקו בו חכמי הדור באותה תקופה, האם מותר להשתמש לטחינת חיטים לפסח במכונת ריחים, ורבו בו הדעות לכאן ולכאן, הדפיס את ספרו "קול ריחיים", ו"משמרת החיים", בו הוא מביע את דעתו לאסור בכל תוקף את השימוש ברחים של מכונה לטחינת חיטים למצות בפסח, ושהאוכל מקמח שנטחן בריחים אלו הרי הוא נכנס באיסור דאורייתא.

בשנת תרפ"ד (1924) חזר לטבריה, ובשנת תרפ"ה נסתלק לגנזי מרומים, ושם מנוחתו כבוד.

מלבד חיבוריו הנ"ל, הותיר אחריו תשובות בהלכה (כמה מהם נדפסו בספר תועפות ראם), וכן השאיר שו"ת ודרושים ועודנם בכתב יד.

הפריט שלפנינו

פריט זה השתמר במצב טוב מאוד, עם מעט כתמים קלים. להלן הנוסח בתמונה שלפנינו:

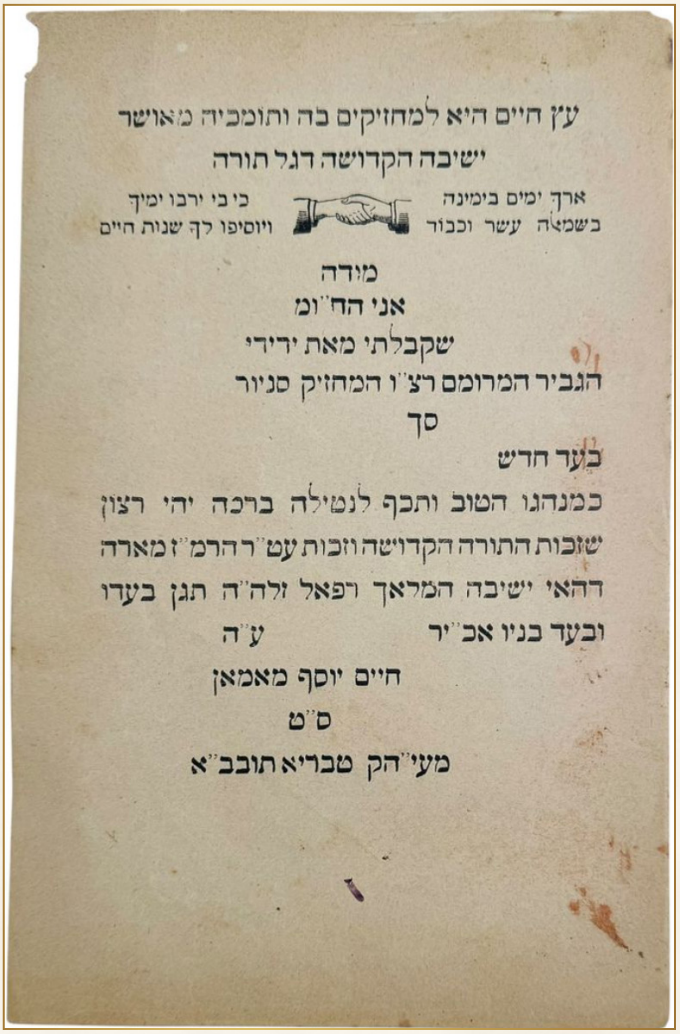
כותרת - "עץ חיים היא למחזיקים בה, ותומכיה מאושר - ישיבה הקדושה דגל תורה"

מודה אני החו"מ שקבלתי מאת ידידי... הגביר המרומם רצ"ו המחזיק סניור... סך... בעד חדש...

כמנהגו הטוב ותכף לנטילה ברכה, יהי רצון שזכות התורה הקדושה וזכות עט"ר הרמ"ז מארה דהאי ישיבה המלאך רפאל זלה"ה תגן בעדו ובעד בניו אכי"ר.

ע"ה חיים יוסף מאמאן ס"ט מעיה"ק טבריא תובב"א

כפי הנראה מהנוסח המופיע ע"ג קבלה, התרומות היו נאספים עבור החזקת הישיבה "דגל תורה" שהקימה מו"ר סביו מוהר"ר רפאל מאמאן, שרבנו עמד בראשה. התרומות היו נגבים מידי חודש בחודשו, ועל גבי הקבלה מופיע החודש אותו החזיק התורם.

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר
ישיבה הקדושה דגל תורה
ארך ימים בימינה כי בי ירבו ימיך
כשמאלה עשר וכבוד ויוסיפו לך שנות חיים
מידה
אני הח"ומ
שקבלתי מאת ידידי
הגביר המרומם רצ"ו המחזיק סניור
סך
בעד חדש
כמנהגו הטוב ותכף לנטילה ברכה יהי רצון
שזכות התורה הקדושה וזכות עט"ר הרמ"ז מארה
דהאי ישיבה המלאך רפאל זלה"ה תגן בעדו
ובעד בניו אכ"ר ע"ה
חיים יוסף מאמאן
ס"ט
מעי"הק טבריא תובב"א

מכתב הקבלה מהרב חיים יוסף מאמאן, מארכיון עמותת "דביר ביתך"

לוח השבוע

בקשות, הפטרה וימי הילולא של חכמי מרוקו

בקשות והפטרה

סדר בקשות דודי ירד לגנו - 'חג'אז אל כביר'. הפטרה. 'חזון עובדיה' - וטעם הפטרה זו משום שספר עובדיה עוסק בפורענות הבאה על אדום (שהוא מצאצאי עשיו), ואלופי אדום הם נזכרים בפרשה.

פטירת הצדיקים

י"ט כסליו

מוהר"ר רבי אברהם דאדון. מראכש. נתבש"מ בשנת תשי"ב.

כ' כסליו

מוהר"ר רבי יוסף אביטבול. מראכש. דיין מפורסם, חתום בהרבה פסקי דינים אביו של מוהר"ר שלמה אביטבול. נתבש"מ כ' כסליו תרל"ט. [מצבות מראכש עמ' 10].

רבי מסעוד טנג'י. מראכש. שימש כש"ץ וראש ישיבה חתום עם רבני מראכש בשנת תרס"ב. נתבש"מ כ' כסליו תרפ"ז. [מצבות מרכאש עמ' 300].

רבי מסעוד כנאפו. מואגדור. נתבש"מ כ' כסליו תרפ"ב.

כ"א כסליו

רבי יוסף ארוואץ. רבאט. נתבש"מ כ"א כסליו תרפ"ה.

כ"ב כסליו

רבי שלמה אביטבול ב"ר יוסף. מראכש. נעים זמירות ישראל, חיבר פיוטים רבים שנדפסו בשיר ידידות (מראכש תרפ"א) אביו של מוהר"ר אברהם אביטבול. נתבש"מ כ"ב כסליו תרע"ה. [מצבות מרכאש עמ' 54].

רבי אברהם אבוחצירא. תאפילאלת. נתבש"מ כ"ב כסליו תשל"ד.

רבי שמואל (שאול) אבן דנאן ב"ר סעדיה. פאס. מורה צדק. נתבש"מ כ"ב כסליו תקכ"ט. [פאס וחכמיה, ח"א עמ' 281. משפחת אבן דנאן עמ' 58].

כ"ג כסליו

רבי שלמה קורקוס ב"ר אליהו. מראכש. תלמיד חכם, חסיד ועניו. נתבש"מ כ"ג כסליו תק"פ. [מצבות מראכש עמ' 604].

רבי שלמה בן חמו. בוגמאז. נתבש"מ כ"ג כסליו תרפ"ח.

רבי יוסף מאמאן. בוכארה. נתבש"מ כ"ג כסליו תקפ"ג.

רבי שלמה מור יוסף ב"ר יאיר. מראכש. רודף צדקות, ביתו פתוח לאורחים, חתום בכמה פסקי דינים. נתבש"מ כ"ג כסליו תרע"ט. [שם עמ' 406].

רבי מאיר אלעזר רוימי. קזבלנקה. נתבש"מ כ"ג כסליו תש"ו.

כ"ד כסליו

רבי יעקב אבן סמחון. מכנאס. נתבש"מ כ"ד כסליו תרכ"ז.

רבי חיים דוד קורקוס. מראכש. תלמיד חכם מראשי הקהל, וגבאי צדקה, חתום בפס"ד עם מוהר'ר יעקב ביטאן, ומוהר"ר מסעוד פינטו. נתבש"מ כ"ד כסליו תרל"ו. [שם עמ' 594].

רבי חיים פינטו. הא' ב"ר יעקב ב"ר יוסף (בעל לקח טוב) ב'ר יעקב (בעל מקדש מלך). מראכש. תלמיד חכם בר אוריין, זר"ק [זרע קודש]. נתבש"מ כ"ד כסליו תרע"ד. [שם עמ' 520].

רבי מסעוד שטרית. ארפוד. נתבש"מ כ"ד כסליו תשי"ב.

רבי דוד שניאור. צפרו. נתבש"מ כ"ד כסליו תשפ"ג.

כ"ה כסליו

רבי אלעזר הכהן. יגי נשנאיין. כ"ה כסליו תרע"א.

רבי שלום מור יוסף. תונדות - אימיגראן. נתבש"מ כ"ה כסליו תשט"ו.

רבי שלמה ויזמן. מראכש. תלמיד חכם. כ"ה כסליו תרס"ח. [שם עמ' 234. ספר ישיר משה (עמ' 77].

רבי אברהם אבוחצירא.

רבי מסעוד שטרית

נער מהמדרשייה שלנו שפתח עמדת תפילין בבית הספר

שיפוצים למשכננו החדש

